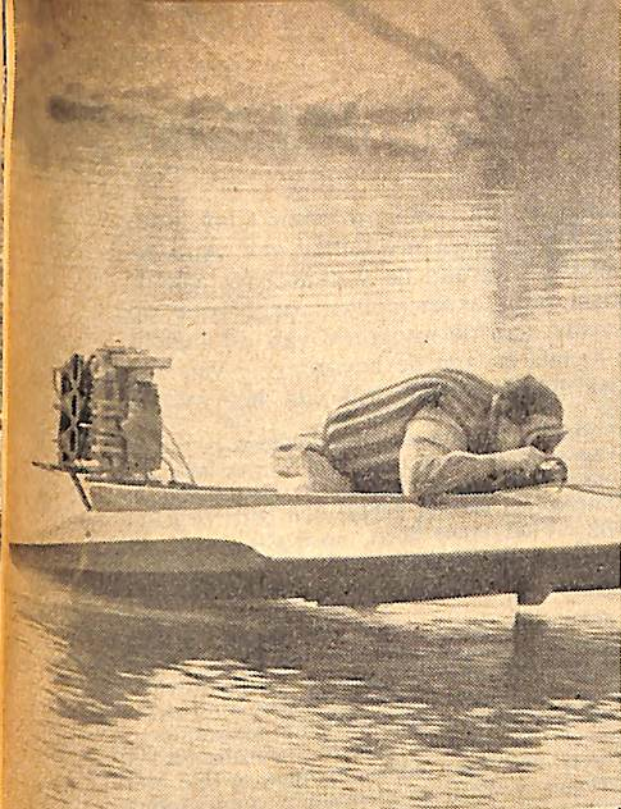

MENS

en Wereld

De gespannen boog

Toen aan Goethe werd gevraagd hoe hij meende dat de 19e eeuw, die juist was aangebroken, eruit zou zien, antwoordde hij: Het zal worden de eeuw van het geld, van de snelheid en van de middelmatigheid. Wellicht zou een Goethe-figuur nu — maar die zijn er niet meer, door het geld, de snelheid en de middelmatigheid — zeggen, dat de 20e eeuw de eeuw is van meer geld, groter snelheid en opvallender middelmatigheid. Terwijl men zich vroeger verplaatste om een doel te bereiken — behalve in de spelen der oudheid — werd het hoe langer hoe meer zaak om dat doel snel te bereiken, want tijd is geld, en zo werd de snelheid een doel op zichzelf. Zo ging de snelheid heersen en daarmee de middelmatigheid, want er is geen inhoud in snelheid. De snelheid at de rust op en de aandacht. Het leek alsof het leven van de meesten een vlucht werd. Zo snel mogelijk wegzijn van waar je bent. En zo raast de wereld verder; de snelheid werd doel. Een vliegtuig heeft 2600 k.m. per uur afgelegd en we zullen niet rusten voor een eenvoudige bromfiets ook de geluidsbarrière zal kunnen doorbreken. Het mannetje dat u ziet krijgt roem omdat hij, op een heerlijk, groot stil meer de oevers laat denderen omdat hij boven de 100 k.m. per uur haalt.

En dit zijn geen uitwassen van bepaalde sporten. Alle producenten kijken naar de topprestaties en de „race-types” druppelen door alle lagen van de maatschappij.

Beschouwt men de samenleving uit het gezichtspunt van de snelheid, dan zijn wij koortsachtig snel bezig een waar gekkenhuis te bouwen. De wereld rent rond als een hond die in zijn staart wil bijten.

En toch. Ik meen, dat de belangstelling en de bewondering voor de snelheid aan het afnemen is, in de wereld. Geen bericht van verhoogde snelheden vermag enige sensatie of bewondering meer te wekken. En als dat proces doorzet zal de zucht naar snelheid afnemen en misde schien zelfs verdwijnen. Dan kunnen de mensen weer tot zinvolle dingen komen, of ze zijn net met de Paasdagen naar Jupiter en gaan eten op Mars en slapen op de Maan.

Luistert men naar de verantwoorde-lijke leiders van godsdienstige stromingen en van politieke partijen, ook naar de voorgangers van organisaties die iets eisen van hun leden, ik bedoel aandacht en offers, dan klagen zij steen en been. De kerken zijn leeg, de politieke vergaderingen dito, functies kunnen niet vervuld worden want de mensen zijn niet te vinden en als ze er wel zijn, stellen zij zich niet beschikbaar. Weinig kiezers brengen hun stem uit en zelfs bij de meest emotionele en fanatieke richtingen begint lauwheid te heersen. Dit is een algemeen verschijnsel, niet alleen in Nederland maar in geheel Europa. Mensen als Billy Graham en politici die daarmee te vergelijken zijn, zijn geen uitzonderingen op deze algemene strekking, maar zijn juist symptomen van die strekking. Als de kerken vol waren zouden er geen Grahams zijn. Deze vuurpijlen laten, na kort licht, rook en duisternis achter.

Waar wel grote belangstelling voor is? Voor toneel, ballet, concerten en voor de lichte Muze. Er is een opvallende groei aan belangstelling voor cultuur, vooral ook bij jonge mensen.

De musea en de concertzalen zijn vol, goede boeken worden veel gelezen, cabaretprogramma's trekken tallozen. De oorzaak van dit alles? Ik meen, dat die in de oorlog gezocht moet worden. Evenals een trommel niet steeds gespannen kan zijn, zo heeft de mensheid te lang haar geest gespannen, overspannen en is tot barstens toe aangezet. Hierop moest een reactie, een ontspanning volgen. Men wantrouwt leuzen, grote woorden en vaste heilsboodschappen en men weigert te geloven, dat één stelsel of één richting hét geneesmiddel is tegen alle kwalen. De meeste mensen zijn bezig te trachten in evenwicht te komen na zoveel jaren van ondraaglijke spanningen en zij zijn vermoeid. En zij die menen, dat de trommels nu al weer aangedraaid moeten worden en de bogen gespannen, weten niet

wat de mensen aan kunnen en wat zij nodig hebben.

Toen men een 19e eeuwse Engelse staatsman een militair advies gaf, waardoor Engeland moest ingrijpen, sprak hij een waar woord. „Vertrouw nooit doktoren, predikanten en generaals”, zei hij. „Volgens de eersten is nooit iemand gezond, volgens de tweede groep is iedereen zondig en volgens de derde categorie is nooit iets veilig”. De mensen in de 20e eeuw hebben teveel geleden onder deze groepen, en zij wantrouwen de adviezen. Zij willen rust, zij willen bevrijd worden van de grote angsten waarin zij geleefd hebben. Er is nog genoeg angst over. Het type van de dogmatische gelovige, voortdurend bezet door wat hem wordt voorgedragen kreeg in de 19e eeuw zijn tegenhanger in de verpolitiekte mens die uitsluitend in politieke categorieën dacht. Dat laatste type mens wordt minder talrijk, tot groot misnoegen van sommige leiders.

Hoe vreemd het velen in de oren zal klinken, hoeveel protest dit wellicht zal wekken, ik kan deze strekking in de wereld, waardoor de kerken leeg zijn, de politieke vergaderingen slecht bezocht en waardoor ook de meeste bijeenkomsten van een stroming die gestalte kreeg in het Humanistisch Verbond beter bezocht zouden kunnen zijn, niet verkeerd, slecht en ongezond vinden. En dat de schouwburgen en de concertzalen vol zijn is zelfs bijzonder verheugend. Maak ik van noden deugden? Deels zijn het geen noden, deels zijn het geen deugden. Het zal niet zo blijven want de vermoeidheid gaat over en idealisme zal dan weer kunnen groeien. Wij moeten het alleen niet bedroevend of minderwaardig vinden, dat de mensheid nog even bekommt van te veel spanning en in dat uitrusten de waarde van de cultuur ontdekt, niet alleen voor latere generaties, maar ook voor haarzelf, nu.

B.

De laatste tijd zijn er in enige Nederlandse couranten hartige dingen gezegd over de psychotechniek en het gebruik en misbruik van deze wetenschap. In de „Nieuwe Rotterdamsche Courant” (18-2) merkte Dr U. J. Rutgers over de toepassing van de psychotechniek voor het testen van een sollicitant op:

„Op hem is de psychische analyse losgelaten, zoals op het laboratorium de chemische analyse op een kolen-monster. Natuurlijk kan men aanvoeren, dat het bedrijfsbelang meebrengt, dat de betreffende persoon zijn volle arbeidskracht opbrengt. Maar de vraag is niet overbodig, waar de grens ligt tussen bedrijfsbelang en recht op persoonlijke vrijheid. Moet men zijn geestelijk leven zo maar voor ieder openstellen; heeft men daar niet de alleenrechten over?

De voortschrijdende kennis van de menselijke ziel, die door het arsenaal van hulpmiddelen is verworven, kunnen en mogen we niet tegenhouden. Maar het heeft er op het ogenblik toch veel van weg, dat dit belangrijk goed in ietwat verkeerde handen is terecht gekomen, namelijk in de sector, waar „geld verdienen” met grote gouden letters in het wapen wordt gevoerd. De wetenschap diene het heil der mensheid, maar men gaat te ver, wanneer hierbij het individu in verdrukking komt.

Thans is het moment gekomen even plaats rust te maken en ons er op te bezinnen of we met deze materie niet op de verkeerde weg zijn. Er zal over nieuwe normen, nieuwe maatregelen gedacht moeten worden om de geestelijke persoonlijkheid te beschermen, zoals dit met ons stoffelijk lichaam gebeurt.”

„Het Vrije Volk” (19-3) meent dat „ons volk is blootgesteld aan geestelijke kwakzalverij” door de praktijken van allerlei onbevoegde psychologen. Doch ook wijst „Het Vrije Volk” op allerlei kwalijke kanten van het psychotechnisch onderzoek. Het blad schrijft o.m.: „Door de toegepaste psychologie is solliciteren „onbeschermd te kijk staan” geworden. Het is niet erg voor de mens dit te doen tegenover een psycholoog, in wie hij hetzelfde vertrouwen kan stellen als in zijn huisdokter. Het is wel erg voor de mens dit te doen tegenover een willekeurige directeur of personeelschef of afdelingschef. Die mensen hebben er volstrekt geen recht op, dat hij daar onbeschermd – rechteloos en weerloos in deze zaak – voor hen staat... Wanneer de sollicitant gedwongen wordt voor enkele willekeurige mensen uit het bedrijfsleven onbeschermd – tot in zijn diepste innerlijk – te kijk te staan, dan kan hij dit met evenveel recht van die mensen eisen. Het zou misschien héél nuttig voor hem zijn, als hij een rapport kon lezen over de directeur of

chef, bij wie hij voor vele jaren van zijn leven terecht komt.”

Wij hebben hieraan niet veel toe te voegen. Wij zouden nog slechts willen herinneren aan de woorden van de Griekse denker Heraklitus: „De grenzen van de ziel kunt gij niet vinden, al doorloopt gij elke weg; zo diepe grond heeft zij.”

Onlangs is een vreemde zaak aan het licht gebracht. Het betrof een gehuwde man, die kerkelijk in de echt is verenigd met een tweede vrouw, nadat de bisschop van Haarlem het eerste burgerlijke huwelijk had „ontbonden”. Natuurlijk kan een bisschop geen burgerlijk huwelijk ontbinden en bovendien is de geestelijke, die het tweede huwelijk voltrok, strafbaar. Door de niet-katholieke pers is op deze onwettige activiteit van de kerkelijke autoriteiten ernstige critiek uitgeoefend. Het feit wordt des te bedenkelijker nu blijkt, dat het hier geen aberratie van plaatselijke kerkelijke overheden betreft, doch een daad, die door de gehele katholieke pers als „normaal” wordt verdedigd. Intussen hopen wij dat het „Haagsch Dagblad” (30-3) gelijk had toen het schreef:

„Wij weigeren te geloven, dat iedere katholiek de manipulaties goedkeurt welke maken, dat het meisje Anneke Beekman wederrechtelijk aan de wettige voogden wordt onttrokken. Wij weigeren te geloven, dat iedere katholiek goedkeurt dat een bisschop wederrechtelijk een huwelijk ontbindt en een andere priester wederrechtelijk een huwelijk sluit.”

Naderhand bracht het „Haagsch Dagblad” (4-4) nog enkele soortgelijke gevallen aan het licht. Ook hier was van bisschoppelijke zijde aangedrongen op ontbinding van het eerste huwelijk. Het „Haagsch Dagblad” gaf hierop het volgende commentaar:

„Bovendien kan het aandringen op „burgerlijke” echtscheiding van een zijde, die steeds de eisen voor deze echtscheiding zo streng mogelijk wenst te houden, weinig sympathie wekken, zoals trouwens in het algemeen het degraderen van rechtschapen en eerlijke huwelijken tot een samenleven in concubinaat ons een rechtstreekse bedreiging lijkt van zede en zedelijkheid.”

De vuurwerkfabrikanten in België beleven thans een gouden tijd. De katholieke oppositie tegen de schoolpolitiek van de regering heeft grote behoefte aan vuurpijlen, voetzoekers e.d. om hun blijkbaar zwakke argumenten kracht bij te zetten. Ook muizen en kevers moesten hun aandeel leveren in de katholieke actie, nl. in Gembloux, waar zij door ka-

In memoriam Prof. dr J. Clay

Op 1 Juni j.l. overleed in Bilthoven professor Clay, oud-hoogleraar aan de Stedelijke Universiteit van Amsterdam. Zijn leven was gewijd aan de wetenschap; aan de verdieping van het inzicht door experimenteel onderzoek op het gebied der natuurkunde, aan de integratie van dit inzicht in het geheel van onze kennis en aan de bevordering van wetenschappelijk onderzoek in de ruimste zin van het woord.

Als experimenteel natuurkundige richtte zich zijn onderzoek op de kosmische straling. Clay begon dit onderzoek als een van de pioniers in de twintiger jaren als hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Bandung. Aan de snelle ontplooiing van dit gebied van onderzoek tot de indrukwekkende omvang die dit thans heeft, heeft Clay zowel in zijn Bandungse tijd, als na '29 in Amsterdam, een zeer actief aandeel gehad en een aantal van de belangrijke ontdekkingen zijn aan hem te danken.

Met deze activiteit als natuuronderzoeker, verbond Clay een warme belangstelling voor de meer algemene, filosofische aspecten van de wetenschap, zoals ook wel blijkt uit zijn besluit om na zijn aftreden aan de Stedelijke Universiteit van Amsterdam in 1952 het directoraat van de Internationale School voor Wijsbegeerte op zich te nemen.

Het warme enthousiasme en de grote werkkraft, waarmee Clay het wetenschappelijk onderzoek in Nederland heeft weten te bevorderen is van de grootste betekenis geweest: de na-oorlogse ontwikkeling van de Wis- en Natuurkundige Faculteit van de Amsterdamse Universiteit, de Stichting Fundamenteel Onderzoek van de Materie (F.O.M.), die thans voor het onderzoek in Nederland van zo grote betekenis is, de Noors-Nederlandse samenwerking op het gebied van de toepassing van de kern-energie, het Instituut voor Kern-fysisch Onderzoek in Amsterdam, het Mathematisch Centrum en vele andere instellingen waarin thans het wetenschappelijk onderzoek is geconcentreerd, hebben dan ook alle in meerdere of mindere mate het stempel van Clay's activiteit ontvangen.

Prof. dr J. DE BOER

tholieke studenten op twee ministers werden losgelaten. Neen, wij zijn nog steeds niet overtuigd door deze katholieke „argumentatie”. Jammer voor de kevers!

In de jaarlijkse vergadering van de vereniging van c.h.-leden van gemeentebesturen heeft F. H. van de Wetering gesproken over het processieverbod. Wij lazen over zijn rede in de N.R.C. (16-2) o.m.:

„Aan deze zaak ligt zo veel

brandbaar materiaal ten grondslag, dat men hier werkelijk niet met anti-papisme behoeft te schermen, doch eerder van provocatie mag spreken. Wie zich achter de r.k.-wens van wettelijke opheffing van het processieverbod stelt, daarmee de straat tot kerk maakt, de demonstratie in agressieve zin bevordert, die werkt mee aan een snelle re-katholisering van ons volk en schaart zich achter hen, die Schaepmans visie begeren: emancipatie, katholieke macht, rooms Nederland.”

HET LICHT is nog niet geworden,
de hemel is bleek en vroeg,
de maan en sterren verdorden,
er is nog geen zon genoeg.

Maar van af de wolken gaat
een warmte en doet blozen
van uit het hart, wie eenzaam staat
en voelt, zoals de roze,

dat ook voor hem dit schijnsel schijnt –
en de morgenzinnen
zweren: zolang 't leven schijnt
't hoogste te beginnen.

HERMAN GORTER (1864–1927)

Uit: Verzamelde Werken II
(Van Dishoeck, Bussum, en Querido, Amsterdam)

Krishnamurti

Ik heb K. gehoord, ben een ervaring rijker en een illusie armer geworden. Die verarming was echter gelukkig niet ernstig omdat de illusie maar heel klein was. Maar toch... er is, of liever gezegd, er was toch iets. Waarom er toch iets was? Wel, dat is het gevolg geweest van een vage herinnering. Een herinnering aan een kamp in mijn jeugdbewegingstijd dat opgeslagen was in Ommen, in de buurt van het Sterkamp. En in dat Sterkamp, daar was Krishnamurti.

Er ging van dat Sterkamp een geheimzinnige aantrekkingskracht uit en tezamen met enkele anderen heb ik het niet kunnen laten daar eens te gaan kijken. Het was een voorbeeldig kamp wat rust en orde betreft, er heerste een sfeer die weldadig aandeed. Nu kan het zijn, dat ik in die tijd erg ontvankelijk was. De ernst trok mij blijkbaar en mijn kritische zin zal minder ontwikkeld geweest zijn.

Nu moet u zich van die ernst geen overdreven voorstelling maken. Er waren heel veel levensblijbe mensen in dat Sterkamp. Maar ze hadden toch wel allemaal iets ondefinieerbaars over zich. Ze waren – ik probeer die situatie eerst nu te analyseren en u moet het mij ten goede houden, dat deze analyse dus bepaald niet actueel is – gegrepen door de diepzinnige gedachten van K. of ... onder de invloed van de persoon K. Waarschijnlijk kwamen beide gevallen en de combinatie voor. En in vele ogen was een soort heilswachting te lezen.

Wat die heilsverwachting betreft is er, voor zover ik dat kan beoordelen en dat oordeel is dan gebaseerd op aanvoelen, niet op een enquête, bij de luisteraars naar K. weinig veranderd. Wat de mensen verwachten en wat ze zoeken weten ze zelf niet. Dat kunnen ze, volgens het thema van een van de onlangs in Amsterdam door K. gehouden toespraak ook niet weten. Erger nog, als ik het goed begrepen heb zou het van oppervlakkigheid getuigen als ze het wel wisten.

„De geest kan niet bevatten datgene wat de geest te boven gaat”. „Beyond the mind”, zei K. en ik vertaal dat nu maar met „te boven”. Volgens het woordenboek kan het ook zijn: „aan de andere zijde van”. Maar als ik die vertaling bezig begeef ik me in een nieuw wespennest en de poging tot begrijpen en uitleggen die ik nu doe is met de vertaling „te boven” al moeilijk genoeg.

Dat is overigens een van de moeilijkheden bij het luisteren naar K. Hij spreekt Engels en dan nog niet eens schoolboekjes-Engels. Daar tegenover staat, dat hij zeer gearticuleerd, zeer langzaam en duidelijk spreekt en dat hij veelvuldig herhaalt. Niettemin geloof ik beslist, dat velen de zaal zoveel moeite aan de vertaling moeten besteden, dat ze de inhoud voor een groot deel missen. Dat dit geen bezwaar is om toch onder de indruk te zijn is een duidelijk bewijs van de suggestieve kracht die van de spreker uitgaat. En die suggestieve kracht is een van de dingen die mij benauwt, die mijn oordeel verdoelt, zoals hij ook het oordeel van anderen vertroebelt, maar dan in tegengestelde richting. Ik bedoel dat ik daardoor juist neiging krijg om me aan de greep te onttrekken en nuchter te blijven, terwijl anderen daardoor juist „weg” raken.

Is wat K. zegt dan niet belangrijk?
 ik niet graag willen beweren, maar als u mij
 vraagt of het uniek is, dan zeg ik neen. En, u
 zult het intussen al wel begrepen hebben, ik

heb beslist iets tegen die heilsverwachting. Bovendien heb ik heel veel tegen de persoonsverheerlijking.

Terloops een poging tot typering van de bijeenkomst. Ik had mij voorgenomen vroeg te zijn ten einde de kans te hebben de bezoekers te zien binnenkomen. Mijn bedoeling was de mensen eens aan te kijken. U weet hoe dat is. Het type mensen is vaak karakteristiek voor de aard van de bijeenkomst. Die opzet is mislukt. Ik kwam om zeven uur aan de zaal en toen stonden er zeker al 500 bezoekers in de rij. De bijeenkomst begon om 8 uur en ik realiseerde mij toen pas de betekenis van de mededeling die afgedrukt stond op de toegangskaart, nl. dat de zaal om zeven uur open zou gaan. Zo'n mededeling achtte ik tot nu toe alleen van belang voor een voorstelling waarbij het van belang is op de eerste rij te zitten. Ter voorkoming van kritiek bij opgemerkt, dat hieruit niet mag worden afgeleid, dat ik de „openbare toespraak” als voorstelling zou willen betitelen.

Was het publiek in de rij opvallend homogeen? Nee, dat kan ik niet zeggen. Wel kenden veel mensen elkaar. Achteraf bleek mij, dat er een groot aantal leden van de Theosofische Vereniging bij waren. Er waren welgestelden en middenstand. Arbeiders zag ik niet, maar omdat de toespraak in het Engels zou zijn kan dat een reden voor hun afwezigheid geweest zijn. Wel een vrij groot aantal nogal artistiek aandoende mensen. Mannen met baard en wapperende haren, vrouwen met extra mooie oorbellen en bijzondere haardos. Opvallend was de discipline in de rij. Geen dringen, geen opmerkingen. De agent bij de deur had niet meer te doen dan een portier.

Eenmaal binnen was er het gewone gedoe van met tasjes en jasjes plaatsen vrij houden. Er was geen bord „verboden te roken“, maar niemand rookte. Overigens het normale geroezemoes van een vollopende zaal tot omstreeks vijf voor acht, zonder enig teken en zonder ssssst-geroep, het geroezemoes verstomde ondanks het feit, dat er op het podium niets gebeurde.

Na vijf minuten spontane stilte verscheen K. Hij ging zitten op het podium en even later, zonder ingeleid te zijn of wat dan ook stond hij op, begon zijn toespraak en had de zaal aan zijn lippen. Men genceerde zich om te kuchen, zoals men zich daarvoor zou generen in het Concertgebouw. Dat kan alleen zo geweest zijn om wat men van K. verwachtte, al maakte natuurlijk zijn fijnbesneden gelaat, zijn houding - niets krampachtigs, niets gewilds (althans niet dat het opviel), rustig - kortom zijn gehele voorkomen, wel indruk.

Eerst behandelde hij het thema van de zoekende mens. Daarna ging hij enkele vragen beantwoorden die van te voren schriftelijk waren ingediend, of door hem zelf geformuleerd, dat weet ik niet. Ze stonden in ieder geval op (uniforme) papiertjes. Het publiek kende dit ceremonieel kennelijk. Want toen de papiertjes uit de zak van de spreker kwamen, ging er een soort zucht op van „nou komt het”. Na precies een uur gesproken te hebben verdween K. weer even geruisloos als hij gekomen was. Het slot, van zijn toespraak was geen climax. Ik dacht, dat er nog meer zou komen, maar toen ging hij weg, zo maar.

De voordracht, ik bedoel nu de techniek, was prima. Tussen de zinnen een lange rust en daarna werd het thema vervolgd op een wijze

die het onmogelijk maakte de samenhang te verliezen. Heel weinig beweging met de handen, maar des te meer expressie door middel van de ogen. Een genot om naar te luisteren is niet te veel gezegd.

Nu heb ik het over de inhoud van hetgeen K. de mensheid te zeggen heeft nog haast niet gehad. Ik zal het daarover ook niet uitvoerig hebben; u kunt zijn toespraken en zijn leer beter lezen. Maar wel is het een ervaring K. eens te horen en te zien. Hetgeen hij zegt komt hem zo ongedwongen over de lippen, zo gemakkelijk. Bij het lezen van de toespraak mist men natuurlijk wel de helderheid en de beslisterheid waarmee gesproken wordt.

Heel dringend is het beroep van K. op de zelfkennis, de door hem voorgestane vrijheid van geest begint zijns inziens bij de zelfkennis. Alle uitwendig gezag wordt veroordeeld, geen religies, geen dogma's, geen extasen (maar is zijn gehoor dank zij K. zelf niet enigszins in extase?). Wat K. wil bevorderen, ja wat hij eist, is een volkomen bewuste, waarachtige levenshouding. De waarheid is niet in een denkbeeld, dat men verdedigt of bestrijdt. De waarheid is in u zelf. Iedere formulering maakt het de mens onmogelijk zich zelf te verstaan.

Dat zijn zo enkele uitspraken en ze klinken voor humanisten bijzonder aannemelijk. Maar ik herhaal dat ik ze niet uniek vind. Bovendien mis ik er erg in het gebonden zijn aan de medemens. In het antwoord op een van de vragen viel mij dat bijzonder op. De vraag dient gesteld te worden of die levenshouding, waarbij iedere oplossing voor iedere vraag alleen in de eigen geest gezocht wordt, niet als ten enen male onbevredigend gekenschetst moet worden. Nog afgezien van de vraag of deze levenshouding in de gemeenschap niet tot (smartelijke) eenzaamheid voert en tekort doet aan de mooie vruchten die geplukt kunnen worden als mensen tezamen hun problemen oplossen.

Het was niet mijn bedoeling de leer te verklaren, of te bestrijden. Het ging mij erom iets aan te geven van de sfeer rondom K. Laat ik eindigen met de opmerking, dat K. zijn plaats onder de mensen niet gebruikt voor machtsvorming, hetgeen hij ongetwijfeld zou kunnen. Integendeel, hij wenst geen organisatie van aanhangers. Als humanist denk ik, zoals u bekend is, anders over een organisatie van en met geestverwanten.

J. BIJLEVELD

Radio-uitzendingen

Zoals wellicht bij velen Uwer bekend is, zal de uitzending van humanistische lezingen op Zondagochtend voor de VARA-microfoon gedurende de zomermaanden een belangrijke wijziging ondergaan.

De Zondagen, waarop de VARA zendtijd heeft tot 12 uur v.m., zal een humanistische uitzending plaats hebben van 10.40 tot 10.50 uur. De Maandagavond daaraanvolgend, zal een humanistische uitzending te beluisteren zijn tussen 22.45 en 23 uur.

Op 5 Juni is deze regeling reeds ingegaan. De volgende uitzendingen hebben dus plaats op 19 en 20 Juni a.s.

SCHILLER

stierf 150 jaar geleden

Helemaal op mijn gemak voel ik mij niet terwijl ik dit stuk over Schiller zit te schrijven. Meer dan dertig jaar geleden deed ik in mijn „Pädagogische Staatsarbeit“ een felle aanval op de Duits-Duitser-Duitsste Duitse dichter, die ik geheel uit 't Duitse onderwijs verwijderd wilde zien. Hij toch was volgens mijn mening de fabrikant van enige honderden opperwerken voor opstellen en duizenden koppen en leuzen van nationalistische kranten. Hem vooral stelde ik verantwoordelijk voor de verwording van de Duitse taal. Het woord immers heeft een dienende functie, het is gebonden aan een zaak of een bepaalde werkelijkheid. Schiller echter vervormde het tot iets dat zijn waarde in zichzelf vond en wekte daardoor de indruk, dat men met een vloed van woorden en vaag idealistisch pathos de werkelijkheid naar zijn pijpen kon doen dansen, haar kon beheersen.

Dat mijn geschrift, ondanks vele aanhalingen uit de werken van Lichtenberg, Nietzsche, Karl Marx en Rosa Luxemburg werd geaccepteerd, heb ik in hoofdzaak te danken aan de objectiviteit van de Duitse wetenschap. Voor een klein deel ook, geloof ik, aan het feit, dat men nog niet helemaal was bekomen van de schrik van de revolutie en er ook nog niet zeker van was of het Dadaïsme¹⁾ wel of niet toekomst had...

Zekere bezwaren tegen Schiller heb ik ook nú nog. Ik heb zijn „Wilhelm Tell“ eens in een Zwitsers openluchttheater gezien en in dit meest statische en geconserveerde land van Europa met lichte ontroering bemerkt, hoe hier Schillers geweldige woorden en tirades nog echt en vol klonken, en weerklank vonden. Wij verdragen niet meer al dat pathos, die burgermanswijsheden en -braafheden, terwille waarvan Nietzsche Schiller de „Moralrompeter von Säckingen“ noemde. En men bewijst hem ook geen dienst, als men Nederlandse scholieren de schoonheden van „Das Lied von der Glocke“ tracht te demonstren.

Wel is mij langzamerhand duidelijk geworden, dat ik toen niet Schiller zelf heb aangevallen, maar het zoetelijk-vervalste standbeeld, dat de Duitse hoogleraren van hem hadden vervaardigd ten behoeve van de Duitse bittertafel.

De staten kunnen in het algemeen niet veel pronken met hun grote figuren. Men kan in Rusland Dostojewski niet helemaal

wegretoucheren — zoals Trotski — maar veel blijft er van hem niet over. En Voltaire in Frankrijk, Byron in Engeland, Multatuli in Nederland — men beroemt zich wel op hen en moet tegelijkertijd veel van wat deze mannen eigenlijk groot maakte verduisteren, terwille van de christelijke en burgerlijke waarden...

Schillers twee eerste drama's waren een zo felle en directe aanval op alle heersende machten van zijn tijd — staat, adel, vorsten, kerk, jurisdictie, wetenschap — dat de Girondijnen hem terecht het ereburgerschap der Franse Republiek aanboden. Nooit heeft een Duitse schrijver — afgezien wellicht van die ene Georg Büchner — zo helder, plastisch en meeslepend alles wat rot en corrupt was in mens en maatschappij aangevallen en aan de kaak gesteld als de jonge revolutionair Schiller het deed. Twee keer heeft hij — in zijn „Don Carlos“ en in het essay over „De geschiedenis van de afval der Nederlanden“ — blijk gegeven van zijn vurige bewondering voor de heldenstrijd der Lage Landen. Deze strijd is voor hem niet slechts een historische gebeurtenis geweest, hij was voor hem een symbool, één van de heerlijke voorbeelden van de zekerheid, dat de mens te allen tijde en tegen iedere verdrukking in steeds weer zijn lot in eigen handen kan nemen en zelf de voorwaarden kan bepalen, die hem het bestaan zinvol kunnen doen schijnen. Wat Schiller toen schreef kon enige tientallen jaren later het verdrukte en ontrechte proletariaat in zijn vaandels schrijven; en het geldt nog evengoed voor die delen van de wereld waar men hongert, opdat anderen in overvloed kunnen leven.

Schiller wist zelf wat honger was, zijn tuberculose en vroege dood waren de gevolgen van veeljarige ondervoeding. En ondanks zijn soms dweperige idealisme kon hij schrijven: „Waardigheid van de mens! Wat dan nog? Geeft hem te eten, te drinken. Als gij zijn naaktheid hebt bedekt komt de waardigheid wel vanzelf!“ Nog in de „Tell“ proclameert de intussen professor Von Schiller, vriend van zijn vorst, echtgenoot van een adellijke vrouw geworden deserteur uit Würtemberg het recht van revolutie tegen een ondragelijk geworden tyrannie, en spreekt hij uit, dat pas één vrijheid ons allen vrij kan maken.

Wat men verder ook over de dichter en

volkstribuun Schiller moge denken, zijn beeld als denker en humanist staat volkomen helder voor ons. Het zal voor de geestelijke positie van onze vrienden in Duitsland een geweldige versterking betekenen als zij deze Schiller voor hun volk en zijn jeugd kunnen heroveren.

Schiller had theologie willen studeren voordat zijn „landsvader“ hem perste in zijn opvoedingssysteem, dat gekenmerkt werd door dwang. Maar reeds de dichter van „Die Räuber“ had de christelijke dogma's allang geruimd tegen Rousseau's natuurgodheden. Kant maakte hem tot religieus agnosticus²⁾. „Welke godsdiensten ik belijd van alle, die je mij opnoemt?“ vraagt hij in een zijner verzen, en zijn antwoord luidt: „Geen van alle! Waarom niet? Uit religie!“ Maar deze religie is een volkomen innerlijke geworden: „Nimm die Gottheit auf in deinen Willen, und sie steigt von ihrem Weltenthron“ („Laat God met je eigen innerlijk versmelten, en hij treedt van zijn wereldtroon af“). Zo vanzelfsprekend is voor hem zijn ongodsdienstigheid, zijn overtuiging dat de rede de grenzen en de inhoud bepalen van ons weten en denken, zo uitgesproken is zijn weerzin tegen bepaalde kanten der leerstellingen en ethiek van het christendom, dat hij het in zijn uitvoerige briefwisseling met zijn vriend Goethe het maar betrekkelijk zelden nodig vindt, dit onderwerp aan te roeren.

Ik bemerk, dat ik aardig veranderd ben in mijn mening over Schiller! Haast voel ik mij gedrongen de lezers van „Mens en Wereld“ niet slechts een oppervlakkig opstelletje, maar een grondige studie over de onbekende, oneindig rijke en door en door moderne Schiller aan te bieden. Geen nood: over vier jaar herdenken wij de dag, waarop Schiller 200 jaar geleden werd geboren. Dan zal ik zijn en mijn kans waarnemen.

HEIN HERBERS

¹⁾ Dadaïsme, in 1917 opgekomen kunst-richting, die zich geheel baseerde op het eerste kindergestamel-da-da.

²⁾ Agnosticus: wijsgeer die er van uitgaat, dat men het ware zijn der dingen, ook het ware zijn van God, niet kan doorgronden.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bongers. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie en advertenties: Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Tel.: 10163. Postgiro 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementsprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

Van kermisvermaak tot zevende kunst

Als men de filmkunst vergelijkt met de andere kunsten dan dient men voor alles te bedenken, dat de cinematografie als technisch procédé pas zestig jaar oud is. Op 15 Februari 1895 verkregen de gebroeders Lumière uit Besançon patent op hun uitvinding de „cinématographe” en enige weken later vond de eerste voorstelling plaats voor een kleine kring genodigden. De eerste openbare voorstelling werd gegeven op 28 December van dat jaar in een souterrain („Le salon Indien”) van het Grand Café op de Boulevard des Capucines in Parijs.

De eerste producten van Auguste en Louis Lumière waren documentaires: een filmpje dat zij maakten van de arbeiders hunner fabriek op het ogenblik dat zij na beëindiging van hun dagtaak de werkplaatsen verlaten, een filmpje over de aankomst van een trein in een station, over het voeden van een baby en over het baden in zee. Daar tussen door maakten zij de beide eerste „speelfilms”, elk niet langer dan enkele minuten durend: „La partie d'écarté”, waarin men de heer Lumière en de jongleur Trewey kaart ziet spelen en „L'arroseur arrosé”, een grapje met een tuinslang. En hiermee was een proces in gang gezet, dat met een ongekende versnelling in enkele tientallen jaren zou leiden tot een revolutie in wat belastingtechnisch nog steeds de „publieke gemakkelijkheden” wordt genoemd.

Niet zo heel dikwijls zijn we in de gelegenheid onze herinnering aan de beginperiode der filmrij weer eens op te frissen. Gelukkig is men nu al geruime tijd bezig de schaarse copieën der oudste films zorgvuldig te bewaren in cinematheken. In ons land is het vooral het Nederlands Historisch Filmarchief dat, onder leiding van zijn wakkere directeur Jan de Vaal, zich beijvert om een interessante collectie oude films aan te leggen, terwijl door uitwisseling met buitenlandse cinematheken weer andere documenten uit de filmhistorie gedurende enkele maanden in ons land komen en dan ter beschikking staan van filmclubs, filmkringen, filmliga's en hoe deze nuttige verenigingen verder genoemd worden.

Nuttig, want alleen in besloten verenigingsverband kunnen deze voorstellingen plaats vinden. De betrokken films zijn namelijk niet „gekeurd”, behoren niet meer tot het debiet van de officiële filmhandel en mogen dus niet in de bioscopen worden vertoond.

En toch is het uitermate leerzaam en boeiend om zich in deze beginperiode der filmkunst te verdiepen. Het treft ons dan immers, hoe ongemeen knap een aantal dezer films gemaakt zijn

en hoe ze, ondanks de primitieve techniek, dikwijls op een hoog artistiek peil staan. Dit komt in hoofdzaak doordat ze meestal de schepping zijn van één enkele artist, of van een klein team van kunstenaars, die zich nog vrij konden ontplooiën en nog niet aan banden werden gelegd door de commerciële belangen van machtige concerns.

Zo bestaat er bij de Filmliga „t Venster” in Rotterdam al enige jaren een traditie om eenmaal 's jaars een nachtvoorstelling te geven voor haar leden die uitsluitend gewijd is aan de filmhistorie. Men tracht dan de sfeer te scheppen van de bioscoopvoorstellingen dier dagen. Een explicateur voorziet de stomme film van nodige (en onnodige!) commentaar, een pianist zorgt voor de muzikale omlijsting. Er zijn namelijk nog enkele veteranen uit die tijd die graag nog weer eens hun oude rol opnemen, en zij het dan niet in een kermis tent zoals vroeger, maar in een moderne bioscoopzaal met woord en klank de sensationele gebeurtenissen op het witte doek aan de man brengen.

Onlangs woonde ik zo'n nachtvoorstelling bij. Het programma vermeldde voor de pauze drie korte films, waarin respectievelijk optraden de onsterfelijke Chaplin (als kellner), Harold Lloyd en de onafscheidelijken Stan Laurel en Oliver Hardy. Na de pauze kwam als hoofdfilm „The general” van Buster Keaton uit 1926. Het verhaal speelt in de Amerikaanse burgeroorlog en op kostelijke wijze wordt de draak gestoken met het heldendom in het krijgsbedrijf. Het hoofdthema is een wilde achtervolging per locomotief, door oerwouden en over wankelende bruggen dwars door de frontlijn. De arme hoofdpersoon, meesterlijk vertolkt door de onvolprezen komiek die Buster Keaton toch is, moet alles tegelijk doen: hout kappen om zijn stoomlocomotiefje op gang te houden, zijn geliefde in veiligheid brengen, de vijand verslaan en steeds maar weer wissels omgooien, versperringen aanleggen en uit de weg ruimen om zijn einddoel te bereiken: zijn erkenning als held, zijn bevordering „honoris causa” tot luitenant in het leger der Noordelijken en de verovering van de begeerde schone. Op de achtergrond van deze dulle geschiedenis staat echter een stukje levensfilosofie: de mens in zijn niet aflatende worsteling met tegenslagen en noodlottigheden, de onverdroten verliezer, aan wie de film tot troost een ietwat potsierlijke eindoverwinning voorspiegelt.

E. LOPES CARDOZO

Te licht bevonden

Wie dr P. van Overzee's nieuwste boek „Het moderne humanisme in Nederland” ter hand neemt en dan meent, goed voorgelicht te worden over het onderwerp, dat tot titel is gekozen, komt beslist bedrogen uit. Een groot gebrek van dit werk – verschenen bij W. P. van Stockum & Zoon, 's-Gravenhage, prijs f 8,90 – is al, dat het nergens enige zekerheid geeft van wat de auteur onder humanisme verstaat. Het boek lezend kan men concluderen, dat het iets of veel te maken heeft met vooruitgang, emancipatie, verdraagzaamheid, protest tegen oncipatie, pacifisme enz., maar voor 'n diepgaander beschouwing der behandelde materie is het toch noodzakelijk, dat men de begrippen, waarmee men werkt, scherper definieert. Nog een meemerkte conclusie kan men trekken: dr Van Overzee ziet kennelijk vrijzinnig protestantisme, vrijzinnigheid en humanisme als synoniemen. Bovendien kunnen wij dit niet vinden. Verder: „het moderne humanisme?”. Dr Van Overzee komt er nauwelijks aan toe. Aan het Humanistisch Verbond – dat in deze dagen aandacht ver-

dient – wijdt hij schraal vier pagina's. In dit boek over „Het moderne humanisme”, dat 167 pagina's telt, zijn aan het humanisme, of liever: aan humanistische stromingen en figuren uit de 16e, 17e en 18e eeuw ruim 100 bladzijden gewijd. Modern humanisme? En dan de wijze, waarop Simon Stevin, de 17e eeuwse Nederlandse ingenieur en natuurkundige, ons wordt getekend als humanist. Een der bewijzen, die dr Van Overzee daarvoor overlegt, vindt U in de volgende, toch minstens zeer vreemde zin: „De rel die in het Rooms-Katholieke Brugge werd ontketend toen men zijn vierhonderdjarig geboortefeest met een blijvend monument wilde vieren, spreekt duidelijk in de richting, dat wij hier inderdaad met een Humanist te doen hebben”. Vele van dergelijke keuzes vindt men in dit onbevredigende boek. Een der „mooiste” willen wij U niet onthouden. Over Troelstra sprekend zegt dr Van Overzee: „Uit zijn meestertitel blijkt, dat hij jurist was”. Dat weten we dan al weer.

J. v. S.

HUMANISME

EN SOCIALE GERECHTIGHEID

rapport van een commissie bestaande uit:

Mr. J. A. Ankum – Dr. E. Nordlohne

Dr. J. P. van Praag – Ir. P. Schut

Mr. A. Stempels – J. M. den Uyl

Mr. H. B. J. Waslander

Prijs: f 1,25 franco toegezonden

te bestellen bij: Centraal Bureau
Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1,
Utrecht – Tel. 10163 – Giro 304960

„Naar de Eenzaamheid” herdrukt

Aan het werk van P. H. van Moerkerken zijn vele Nederlanders achteloos voorbijgegaan. De ontwikkeling van deze geestrijke en gevoelige auteur is nog maar zeer onvolledig beschreven. Als jong man schreef hij verhalen, waarin hij zijn eigen zielservaringen projecteerde. Vroeg ontwikkelde hij zich als schrijver van ideeën-romans. „De bevrijders”, „Het nieuwe Jeruzalem”, „De vraag zonder antwoord”, zijn werken van grote waarde. Terwijl zijn belangstellingssfeer zich wijzigde, bleef het levensgevoel in hem vrijwel constant: het is droefgeestig. Met de Joodse Prediker voelt hij gemakkelijk mee.

Hier volgt enkel een aansporing om „Naar de eenzaamheid” te lezen, waarvan de eerste druk in 1946 verscheen, en dat nu is herdrukt (Uitgave Nijgh en Van Dijk). Van Moerkerken schreef dit boekje in de hongerwinter, bij kaarslicht, in een stille grachtenkamer in zijn geliefd Amsterdam. Ik zou het de laatste top (niet de hoogste) uit zijn werk willen noemen. Als de voorlaatste beschouw ik „De bloedrode planeet” of „Merlijns laatste visioen”, een korte geschiedenis der mensheid, bedreigd door oorlog en ondergang.

Vergeleken bij „Naar de eenzaamheid” is „De bloedrode planeet” veel geestdriftiger. Verrukking voor de goddelijke geest waait door dit weinig gelezen gedicht. In „Naar de eenzaamheid” is die geestdrift niet weg, wel geluwd. Naar de vorm een (zgn. gevonden) dagboek is dit opmerkelijk fris geschreven werkje een roman over het begin-18de eeuwse Holland. De jonge page François Arouet (Voltaire) treedt even op. Zo ook l'abbé de Saint Pierre, de schrijver van het boek: „Projet de paix perpétuelle” („Ontwerp voor een altyddurende vrede”). Op de voorgrond treden de ik-figuur, een rondreizend kunstenaar, in wie ik Van Moerkerken herken, zoals hij zich dagelijks uitsprak: nuchter, adrem en heel grappig, en Thomas Rogiersz, een filosofisch boekdrukker. Deze Thomas is hoofdpersoon, door hem uit Van Moerkerken zijn felle afkeer van onverdraagzaamheid.

Rogiersz voelt voor Spinoza; een kritische geestdrift, welke die van Van Moerkerken is. Hij komt in botsing met een bekrompen calvinist, ds Bontejak, een botsing die tot zijn ondergang leidt. Er is tussen de boekdrukker en ds Bontejak veel verstandelijk geredeneerd. Het is niet om deze passages dat ik van dit boekje houd. Rogiersz' overpeinzingen zijn mij liever.

Zijn leven lang is Van Moerkerken een gelovige ongelovige geweest, een religieuze humanist, die liefde voor de ratio in zich droeg.

In „Naar de eenzaamheid” treft de ironie, de humor, de frisheid van geest van de toen ± 68-jarige schrijver. En zijn aandacht voor het leed. Treffend is het verhaal over Margriet, Rogiersz' geliefde, die evenals hij ten onder gaat. Margriet is een aandoenlijk figuurtje, zij wekt de gedachte aan andere vrouwen uit Van Moerkerkens werk. Waarom raakt de schrijver ons hier zo diep? Omdat hij hier zo spontaan is, enkel noteert: eigen aandoening over het wrede leven, en de hardheid van het lot.

S. C. SICKENGA-NYSINGH

Humanistisch Verbond en televisie

„Televisie is een vorm van radio”, zegt Roger Manvell in zijn boek „On the air”, dat hij dan ook consequent als ondertitel heeft meegegeven: „A study of broadcasting in sound and television”. Een studie dus over het „uitzenden” – het woord „uitzaaien” dat de Zuidafrikanen gebruiken is eigenlijk wel zo beeldend – in geluid en beeld. Dr Manvell, autoriteit op het gebied van de „mass-media” film, radio en televisie, acht het onjuist de televisie met de film te vergelijken. Het wezenlijke van TV is immers, dat zij hetzelfde beeld op hetzelfde moment in miljoenen huiskamers laat verschijnen. Zoals de radio hetzelfde geluid op hetzelfde moment in miljoenen huiskamers kan doen klinken.

De verantwoordelijkheid van hen, die TV-programma's samenstellen ligt dan ook, aldus Manvell, in hetzelfde vlak als de verantwoordelijkheid van degenen, die met de samenstelling van radio-programma's belast zijn. Hoewel de auteur van het Penguin-boek „Film” de invloed van de bioscoop niet wil kleineren, acht hij die van de televisie aanzienlijk groter: „Televisie is bezig een altijd aanwezige factor te worden in de levens van miljoenen mensen; de bioscoop is iets incidentiels, dat in de eerste plaats is geassocieerd met vrije-tijdsbesteding en ontspanning”.

De enkelen onder U, die thuis al een televisie-toestel hebben staan, zullen deze opvatting waarschijnlijk kunnen onderschrijven. Als er een uitzending is wil je kijken, als de uitzending boeiend is – en dat wil nogal eens gebeuren; ik ken mensen die nog nooit een kaartje voor de voetbaltribune hebben gekocht, maar die bij een TV-reportage van een interlandwedstrijd niet van hun toestel weg zijn te slaan... – blijf je kijken, als je blijft kijken komen jij en je huisgenoten aan iets anders niet toe... Tenzij je zo gelukkig bent een ruime woning te hebben, waar je de verleidelijke kijkdoos in een apart kamertje kunt plaatsen.

* * *

De mogelijkheden van televisie zijn veel en veel groter dan die van de (geluids-) radio. Menno ter Braak heeft eens in een schertsend essay geschreven, dat lezen gevaarlijk is, omdat het de oppervlakkigheid en de luiheid bevordert. Hij, die zoveel gelezen had, kon zich deze opmerking veroorloven. De laatste jaren wordt ons steeds weer voorgehouden, dat plaatjes kijken nog gevaarlijker is dan lezen. Over de verderfelijke invloed van de beeldromans zijn schrikbarende dingen gezegd en geschreven. Over de verderfelijke invloed van de televisie, met name op de Amerikaanse

jeugd, hebben we nog schrikbarende dingen kunnen vernemen.

Volgens bepaalde berichten is de ergste TV-rage in de Verenigde Staten uitgewoed. 't Fonkelnieuwe is eraf en er wordt niet meer zo veel gekeken als in de eerste jaren. Enkele grote adverteerders hebben de post voor TV-reclame op hun budget al aanzienlijk ingekrompen. Befaamde sterren van toneel en film zijn niet meer zo gemakkelijk voor een optreden voor de camera's te lijmen. (Dit „lijmen” dient u dan met een korreltje zout te nemen, want de Nederlandse honoraria zijn, in vergelijking met de Amerikaanse, maar armoedige footjes...) Het publiek schijnt iets kritischer te worden. Vele acteurs hebben ontdekt, dat het optreden voor de genadeloze televisie niet alleen uiterst vermoeiend is maar ook fnuikend kan zijn voor hun populariteit. Dit alles neemt niet weg, dat de invloed van de televisie in Amerika heel groot is.

* * *

Eén van de positieve gevolgen hiervan is, dat tal van belangrijke radiostations in de Verenigde Staten zich opnieuw zijn gaan bezinnen op hun taak. Variété en cabaret hebben voor de geluidsradio afgedaan, die kunnen door de televisie veel beter gebracht worden. Voor het hoorspel echter worden mogelijkheden voldoende voorhanden geacht. TV-spelen zijn heel duur door de voorzieningen, die zij vergen (vele repetities, film-inlassen, kostbare decors enz.). Daarom moet er op de honoraria van de auteurs bekibbeld worden: bedragen van 1200 dollar voor een TV-spel van een uur, zoals ze hier en daar betaald worden, acht men in de V.S. belachelijk laag. Ook al in verband met de hoge kosten worden toneelstukken slechts zelden onverkort voor de camera's gebracht. Hier nu heeft, naar de mening van enkele vooraanstaande figuren in Amerikaanse omroepkringen, de geluidsradio een voorsprong op de beeldradio. Zij heeft niet zoveel kosten (minder repetities, geen decors), kan daardoor hogere honoraria betalen en behoeft in belangrijke teksten geen coupures aan te brengen.

Tekenend is het, dat tal van grote radiostations het accent in hun programma's de laatste jaren hebben verlegd van de ontspanning naar de opvoeding en de voorlichting. Klankbeelden worden gewijd aan de bestrijding van maatschappelijk kwaad: alcoholisme, handel in verdovende middelen enz. In één staat heeft het succes van een dergelijke klankbeeldenreeks de totstandkoming van een wet op de handel in narcotica ten gevolge gehad. Ook gaat de radio zich steeds meer met zaken van plaat-

selijk en regionaal belang bezig houden. Hierbij dient men te bedenken, dat in de Verenigde Staten ieder stadje, dat zich zelf respecteert, zijn eigen radiostation heeft. Of de geluidsradio op deze manier met succes tegen de beeldradio kan blijven concurreren? De radiodirecteuren zijn optimistisch, maar dit kan een beroeps-optimisme zijn...

* * *

Bij ons gaat alles wat kalmer toe. Toch ziet het er naar uit, dat ook in Nederland de televisie binnen afzienbare tijd burgerrecht zal verwerven. Er worden de laatste maanden steeds meer toestellen verkocht. Het is te verwachten, dat de voltooiing van het net van relais-zenders ontvangst van de Bussumse programma's in alle delen van het land mogelijk zal maken en de verkoop aanzienlijk zal stimuleren. Televisie is waarschijnlijk over enkele jaren ook in ons land het machtigste publicatiemiddel van deze tijd. Het machtigste middel ook om de publieke opinie te beïnvloeden. De kerken hebben dit van de aanvang af begrepen, zij hebben er ook reeds gebruik van gemaakt. Het humanisme zal zich zeker moeten afvragen, wat zijn taak is en in hoeverre het hier zijn invloed kan doen gelden.

Dat we in ons land met een zo onbevredigend (geluids)radio-bestel zijn opgescheept, is niet uitsluitend aan de verzuiling te wijten. Het is ook te wijten aan een gebrek aan belangstelling voor de invloed en de taak van de radio bij de geestelijke elite. Het bedroevend verloop van de Kamerdebatten over de TV-nota van minister Cals heeft duidelijk gemaakt – ook voor wie dit nog niet begrepen mocht hebben – dat we met de televisie hetzelfde glibberige pad dreigen af te glijden als met de radio.

Ik geloof voor ons land niet in een „nationale” omroep, ook niet in een „nationale” televisie, zoals de Britten, de Belgen, de Denen – enfin, ga zo maar door – die kennen. Een realistische kijk blijft hier geboden. De „verzuiling” is er nu eenmaal. Dit wil echter niet zeggen, dat de omroepverenigingen bij de televisie, evenals bij de radio, nu ook maar alles voor het zeggen moeten krijgen. Verheugend is het, dat ten minste twee omroeporganisaties inzien, dat dit onjuist en onrechtvaardig zou zijn. Mr J. A. W. Burger, die behalve leider van de socialistische kamerfractie ook voorzitter van de VARA is, heeft tijdens de behandeling van mr Cals' nota een motie ingediend, die beoogde het „algemeen programma” (niet

(Zie verder pag. 11)

de „gezamenlijk programma” genoemde wassen radio-neus) te redden. Dat die motie het niet zou halen, was te voorzien. Maar het staat nog geenszins vast, dat minister Cals zal handelen naar de in de motie van de KVP-er Peters vastgelegde directieven, die alle macht aan de radio-verenigingen zouden laten. Het standpunt van het VPRO-bestuur is bekend. De liberalen hebben in en buiten de Kamer duidelijk doen blijken, dat zij zich niet neer zullen leggen bij een alleen door de oude zuilen geschraagd TV-bestel. Voor de humanisten is het niet slechts een zaak van eigen belang, maar ook een consequentie van de tolerantie, die zo'n belangrijk aspect van hun levenshouding is, om te strijden tegen de totstandkoming van zo'n bestel. Er zal een tijdstip komen, dat de invloed van de televisie ook op ons volk zeer groot is. Dan mag de manifestatie van de cultuur door middel van de beeldradio niet uitsluitend aan de omroepverenigingen worden toevertrouwd. Dan mag het Humanistisch Verbond niet uitsluitend van de gastvrijheid dier omroepverenigingen afhankelijk zijn.

* * *

Wie geregeld de televisie-programma's volgt, weet dat er veel goeds gepresenteerd wordt, technisch zowel als programma-tisch. Meer dan eens betreft dit ook typisch „gerichte” uitzendingen. De Paus hebben we al enkele malen in de huiskamer op bezoek gehad, met interesse hebben we een paar keer een plechtige H. Mis gevolgd (uit Rome en uit Frankfurt, beide gelayeerd door de Nederlandse Televisie Stichting), het IKOR heeft ons de vorige herfst een onder leiding van de pionier onzer TV-regisseurs Erik de Vries – door de in de NTS samenwerkende omroepverenigingen, nadat hij hun eigen mensen met het moeilijke vak vertrouwd had gemaakt, „afgedankt” – een voortreffelijk gerealiseerde speciale TV-dienst gepresenteerd, de NCRV vertrouwt haar avondsluitingen toe aan enkele „TV-genieken” predikanten, die ook andersdenkende kijkers weten te boeien...

Dit zijn slechts enkele voorbeelden. Voorbeelden, die ons humanisten alleen maar een aansporing kunnen zijn, om op z'n minst te zorgen dat we er niet helemaal buiten gehouden kunnen worden... Maar ook het belang van onze cultuur als totaal eist, dunkt me, dat we de televisie niet beschouwen als zo maar een amusements-medium. De ervaring met de geluidsradio, die te lang door de culturele „elite” beschouwd is als quantité négligeable, moge ons een les zijn. We kunnen braaf op hoog niveau discussiëren over de vervlakkende invloed van radio en TV, aan het feit dat die invloed er is en dat hij nog toe zal nemen, valt niet te ontkomen.

HENK SCHAAFSMA

EENZAME ZWERFTOCHT

„*Eenzame Zwerftocht*” heet de Nederlandse vertaling van J. D. Salingers roman „*The catcher in the rye*”, een boek dat, getuige de reacties in Amerika en elders, als een belangrijk debuut is beschouwd. Geen wonder: hier is een *mens* aan het woord.

Het „verhaal” is gauw genoeg verteld. Een zestienjarige jongen schrijft, vanuit een sanatorium waar hij een tijdlang verpleegd is, vlak vóór zijn vertrek, voor een niet nader aangeduide vriend (de lezer kan zich daarmee identificeren) een verslag van de gebeurtenissen die aan zijn ziek worden zijn voorafgegaan: hoe hij, na voor de zoveelste maal van een school weggestuurd te zijn wegens luiheid en wangedrag, een paar dagen door New-York is

(maar ook deze genegenheid is minder gecompliceerd dan zo op het eerste gezicht schijnt), de enige die hij volop bewondert en respecteert en van wie hij kritiek vreest, al is hij zich dit nauwelijks bewust.

Schijnbaar lukraak dist de auteur dit verslag op, maar het resultaat is een zeer concreet beeld van een jong, door en door eenzaam, in eigen onbewuste problematiek gevangen mens, die hoe dan ook contact probeert te maken, naar een bewijs van solidariteit zoekt; pogingen die onop-houdelijk spanden op de onzuivere bedoe-lingen, het egoïsme, de achterdocht of de onmacht van de „wereld” om hem heen. Naïef, ongeremd zich uitend, legt hij voor de goede verstaanders onder de lezers het hoe en waarom van zijn houding bloot.

De oorspronkelijke titel van het boek „*The Catcher in the Rye*” is ontleend aan een oud Engels liedje. Eens, op Broadway, slentert Holden Caulfield toevallig achter een echtpaar-met-kind aan...

„*Hij en zijn vrouw liepen samen te praten, zonder enige aandacht te schenken aan hun zoontje. Het was een lollig jong. Hij liep op de rijweg, vlak naast de trottoirband. Hij probeerde in een kaarsrechte lijn te lopen zoals kleine jongens wel meer doen, en de hele tijd liep hij maar voor zich uit te neurien. Ik kwam een beetje dicht bij, zodat ik kon horen wat hij zong. Het was dat versje: „If a body catch a body coming through the rye”. Hij had een aardig stemmetje. Hij zong eigenlijk zonder dat hij er zelf erg in had, dat kon je merken. Auto's zoefden voorbij, remmen knarsten, zijn ouders keken niet naar hem om, en hij liep daar maar langs het trottoir en zong „If a body catch a body coming through the rye”. Ik knapte er van op. Ik voelde me niet langer gedeprimeerd.*”

„*The catcher in the rye*” dus: hij die in het eenzame uitgestrekte roggenveld hoopvol uitziend naar de ontmoeting met een ander. De roman is uitstekend vertaald door Henk de Graaff (die m.i. voor het typische schooljongens-jargon rake gelijksoortige Nederlandse uitdrukkingen heeft gevonden) en verschenen in de reeks „De Wijde Horizon” onder redactie van Johan van Keulen, bij uitgeverij „Oisterwijk” in 's-Gravenhage.

Letterkundige kroniek
door
HELLA S. HAASSE

gaan rondzwerfen om de ietwat pijnlijke confrontatie met zijn ouders nog wat uit te stellen. Hij doet niet veel anders dan in taxi's door de stad rijden, coca-cola en whiskey-soda drinken in bars, en bekenden opbellen wier namen en telefoonnummers hij in zijn agenda heeft staan.

Tegelijkertijd meelijwekkend en vertederend is dit relaas van de jongen Holden Caulfield, op-zoek-naar-andere-mensen, één ander mens desnoods. Hij is vroegwjs en kinderlijk, vlegelachtig-landerig en goedgehartig-hulpvaardig in zijn ontmoetingen met vreemden en bekenden, taxichauffeurs, een meisje van plezier, een hotelportier, reizende nonnen, een oude „vlam”, een leraar. Wij horen zijn stem terwijl we lezen: een overslaande, wat rauwe jongensstem, soms gewild-nonchalant, soms vol heimelijke trots of ternauwernood-bedwongen binnenpret, soms dicht aan de grens van een huilbui.

Hij vertelt van zijn zwerftocht door de stenen jungle van New-York, zoals dat in zijn hoofd opkomt; gooit er onbevängen scherpe observaties over menselijke lafheid en huichelachtigheid tussen door, geeft rake portretten van kamergenoten op de scholen waar hij geweest is, van een jonggestorven lievelingsbroer, van zijn tienjarig zusje, het enige levende wezen waaraan hij met hart en ziel verknocht is

Het Humanistisch Thuisfront zou gaarne voor de aanvulling van de bibliotheken van haar militaire tehuizen de beschikking hebben over lichte ontspanningslectuur, zoals (lieft Nederlandse) detective romans e.a. Zij die voor dit doel boeken, hetzij gebruikte of nieuwe, wensen af te staan, worden verzocht deze te zenden naar Humanistisch Thuisfront, Hekelveld 16 te Amsterdam.

Ook recente geïllustreerde tijdschriften voor de leestafels zijn van harte welkom.

DE ARK

Humanistisch Conferentie- en Vacantieoord

Pensionprijzen: f 6,— per persoon per dag, bij verblijf van één week of langer: f 5.50 per dag.
Speciale tarieven voor kinderen en groepen
Vraagt inlichtingen!

Belvédèrelaan 14 Nunspeet
Tel. K 3412-2404

De Vereniging Humanitas zoekt voor haar
Centraal Bureau

Vrouwelijke Jongste Bediende

zo mogelijk per 1 Juli

Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanitas
Vondelstraat 61, Amsterdam-W.

ALLEENSTAANDE WEDUWE

z.k. 46 jaar algem. ontw. artistiek met veel
int. voor kunst, muziek en natuur, gezond
en sportief zoekt een haar passende echt-
genoot eventueel met gezin

Brieven onder No. Juni 1 bur. van dit blad.

Wie kan mij helpen?

Werkende moeder zoekt vac. verbl. buiten
voor zoontje 4½ jaar, maand Juli, in besch.
gezin.

Brieven onder No. Juni 4 bur. van dit blad.

Zomerhuisje

op het terrein van De Ark te huur. Voll.
ingericht, vijf slaappl. Str. water, electr.
licht, gas. f 40.— per week, met pension
f 38.50 p.p., kind. red.
Vrij tussen 25/6-16/7 en na 14 Sept.
Inl. verstrekt De Ark.

Rectificatie

In de in het vorige nummer van „Mens en
Wereld” opgenomen advertentie van de
Nederlandse Werkgemeenschap voor Individual-
psychologie over de Internationale Zomercursus,
die van 5 tot 15 Augustus wordt gehouden,
staat als plaats vermeld „De St. Pietersberg”
te Oosterbeek. Dit moet zijn:

„De Pietersberg” te Oosterbeek

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door
het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen
door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het
beginsel „Opvoeding zonder
geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap
bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W

Gepension. leraar met dochter b. b. h. h.
wonende in Gelderland, vraagt

HUISHOUDSTER

leeftijd ± 30-45 jaar

Brieven onder No. Juni 2 bur. van dit blad

MEISJE VAN 7 JAAR

wil haar mama graag gelukkig zien. Mama
is begin 40, besch., gesch., heeft pr. kar.
en alg. int., maar zij is zo eenzaam.

Brieven onder No. Juni 3 bur. van dit blad.

DE LIBERTIJN

Maandblad voor jongeren

Uitgave: humanistische

jongeren gemeenschap

Abonnement: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat:

Willaertstraat 12 III,

Amsterdam-Zuid I.

Betalen: Giro 13500 t.n.v. Gem.

Girokantoor Amsterdam t.g.v. rek.

L 2888 De Libertijn

Zojuist is
verschenen

Ontmoeting der Levensovertuigingen

Eenserie inleidingen, gehouden
op de Zomerschool 1954

Inhoud

Vrijzinnig Christendom
door Dr. H. Faber

Scepticisme
door Dr. A. L. Constandse

Het Katholicisme
door Dr. B. Delfgaauw

Protestantisme
door Prof. Dr. J. H. Bavinck

Humanisme
door Dr. J. P. van Praag

Prijs f 1,90 franco toegezonden

Te bestellen bij:

Centraal Bureau Hum. Verbond

Bleyenburgerstraat 1 - Utrecht

Telefoon 10163 - Giro 304960

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en

H. Kuysten. Administratie-adres:

Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O.)

Abonnementsprijs f 3,— per jaar

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op
toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie minimaal f 3.— p.j.

De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

Alle gewenste inlichtingen:

Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 's-Gravenhage

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Amsterdam - Herengracht 62 - Telefoon 47006-42878

Kapitaal-, Lijfrente-, Volksverzekeringen

en ... het veel gevraagde

Aurora Spaarcertificaat

(3% rente en een gegarandeerd spaarkapitaal ook na overlijden)

Vraagt vrijblijvend nadere inlichtingen